

УДК 378.147(410)

О. В. Шарапова

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ ПІДГОТОВЧИХ
ФАКУЛЬТЕТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ**

© Шарапова О. В., 2014

<http://orcid.org/0000-0002-8397-7655>

Стаття присвячена проблемам підвищення ефективності самостійної навчальної діяльності у ВНЗ. З огляду на сутність самостійної навчальної діяльності та особливості навчання іноземних студентів на підготовчому факультеті ВНЗ, виокремлено педагогічні умови ефективно організації самостійної навчальної діяльності. Наведено результати експериментальних досліджень, які підтверджують отримані висновки.

Ключові слова: самостійна навчальна діяльність, підготовчий факультет ВНЗ, педагогічні умови, позитивна мотивація, концептуальні підходи, уміння самостійної навчальної діяльності, здатність до самостійної навчальної діяльності.

Шарапова Е. В. Педагогические условия организации самостоятельной учебной деятельности иностранных студентов подготовительных факультетов высших учебных заведений.

Статья посвящена проблемам повышения эффективности самостоятельной учебной деятельности в ВУЗах. С учетом сущности самостоятельной учебной деятельности и особенностей обучения иностранных студентов на подготовительном факультете ВУЗа, определены педагогические условия эффективной организации самостоятельной учебной деятельности. Приведены результаты экспериментальных исследований, подтверждающие полученные выводы.

Ключевые слова: самостоятельная учебная деятельность, подготовительный факультет ВУЗа, педагогические условия, позитивная мотивация, концептуальные подходы, умения самостоятельной учебной деятельности, способность к самостоятельной учебной деятельности.

Sharapova O. Pedagogical Conditions of Foreign Students' Self-Educational Activity Organization at Preparatory Departments of Higher Education Establishments.

The article deals with the problems of improvement of self-educational activity at higher education establishments. Scientific literature analysis and examining the present state of self-educational activity organization for foreign students at

preparatory departments made it possible to reveal shortcomings of the process, which are listed in the article.

Training students at higher education establishments nowadays is considered in the article to be one of the determinants of personality development that will increase scientific, technical, cultural level and the progress of society as a whole. Realizing this demands that higher education teachers provide high-quality training to future specialists, which largely depends on creating effective conditions for students' self-educational activity. The results of specific research and personal experience of working at a preparatory department of technical higher education institution allowed to distinguish the conditions of effective organization of foreign students' self-educational activity.

Psycho-educational literature analysis has allowed to identify ways of creating conditions that shape foreign students' positive motivation to self-educational activity. The study of psychological and educational literature as well as the study of practical experience of university preparatory departments allowed to argue which approaches should be self-educational activity organization based on, in order to ensure individual pace and style of interaction between teachers and students on the basis of subject — subject relationship, modeling future activity (by using elements of innovative educational technologies), professional self-development orientation, reliance on self-esteem and a critical attitude to the level of student's personal training.

Pedagogical conditions of effective organization of self-educational activity are defined taking into account the main point of self-educational activity and peculiarities of teaching foreign students at preparatory departments of higher education establishments.

The results of experimental research that support the obtained conclusions are given in the article.

Key words: *self-educational activity preparatory departments of higher education establishments, pedagogical conditions, positive motivation, conceptual approaches, skill of self-educational activity, ability to self-educational activity.*

Підготовчий факультет вищого навчального закладу є визначальною сходинкою на шляху до становлення іноземних студентів з одного боку, як кваліфікованих спеціалістів, а з іншого – як представників технічної і творчої інтелігенції своїх країн. Сучасні тенденції підготовки іноземних студентів у вищих навчальних закладах передбачають забезпечення двох основних напрямів: індивідуалізацію навчання та збільшення обсягу самостійної навчальної діяльності, яке, на думку науковців і практиків, є передумовою якісного оволодіння навчальним матеріалом. Відтак, підготовчий факультет має забезпечити розвиток творчого потенціалу студентів для ефективної майбутньої

навчальної та професійної діяльності. Ядром цього процесу є формування у іноземних студентів умінь і навичок самостійної навчальної діяльності.

Самостійна навчальна діяльність студентів є предметом багатьох наукових досліджень. Теоретичному і методологічному аспекту окресленої проблеми присвячені дослідження А. Алексюка, В. Буряка, Р. Гуревича, М. Данилова, В.Євдокимова, Б. Єсипова, В. Козакова, І. Лернера, П. Підкасистого, І. Прокопенка, О. Рогової, Л. Романишиної, А. Усової, Т. Шамової та інших науковців. У наукових працях Г. Романової, Л. Онучак, А. Цюприка, І. Шимко доведено, що самостійна навчальна діяльність студентів сприяє зміцненню знань, формуванню професійних умінь і навичок, розвитку пізнавальних здібностей, виховує культуру розумової праці, стимулює до самоосвіти.

Вагомими для нашого дослідження є наукові доробки В. Давидова, Т. Дементьєвої, Т. Кузнецової, О. Лазаренко, Л. Озерецької, С. Олійника, О. Пономарьова, О. Хабарової, в яких системно висвітлено проблему ефективного навчання іноземних студентів на підготовчому факультеті ВНЗ.

Не зважаючи на велику кількість наукових досліджень з означеної проблеми, на сьогодні недостатньо наукових праць, у яких висвітлюються особливості самостійної навчальної діяльності іноземних студентів та умов її ефективної організації на підготовчому факультеті вищого навчального закладу.

Мета статті полягає у визначенні умов організації самостійної роботи з іноземними студентами на підготовчому факультеті ВНЗ.

У сучасних умовах модернізації вищої освіти, що передбачає створення єдиного освітнього і наукового простору, уніфікованих і стандартних критеріїв якості навчально-виховного процесу, актуальним стає питання ефективного навчання іноземних студентів на підготовчих факультетах вищих навчальних закладів.

Особливості навчання іноземних громадян на підготовчому факультеті визначаються перш за все основною метою цього навчального періоду – підготовкою у короткий термін до отримання ними вищої освіти спільно з українськими студентами. Це, у свою чергу, передбачає вирішення таких взаємопов'язаних завдань: засвоєння певного обсягу змісту освіти, який повинен відповідати рівню підготовки в українській школі; оволодіння російською (українською) мовою в обсязі, який дозволив би студенту в

подальшому здійснювати самостійну навчальну і практичну діяльність; надолуження прогалин і систематизація знань з профільних дисциплін; навчання мові основних навчальних дисциплін; формування спеціальних умінь і навичок для ефективного навчання на відповідному факультеті ВНЗ.

У зв'язку з цим, актуалізується проблема ефективної організації самостійної навчальної діяльності студентів, яку ми розуміємо як активну, цілеспрямовану, керовану та самокеровану пізнавальну діяльність, що здійснюється студентом в аудиторний та позааудиторний час на основі позитивної мотивації до опанування майбутньою професією та сприяє формуванню необхідних фахових знань, умінь, навичок та професійно важливих якостей. Підкреслимо, що самостійна навчальна діяльність впливає на особистісний розвиток студентів, формування механізмів їх самовдосконалення, виховання відповідальності.

Аналіз наукової літератури та вивчення стану організації самостійної навчальної діяльності іноземних студентів на підготовчому факультеті зумовлює твердження, що основними недоліками її є: недостатнє керування самостійною навчальною діяльністю іноземних студентів з боку викладачів; низький рівень умінь самокерування самостійною навчальною діяльністю іноземними студентами; репродуктивний характер багатьох завдань (прочитати, списати, повторити, вивчити тощо); випадковість, непродуманість завдань для самостійної навчальної діяльності, що порушує логічність опрацювання тем, створює безсистемність у засвоєнні студентом навчального матеріалу; студенту в основному відводиться роль спостерігача, пасивна роль об'єкта навчальної діяльності, який сприймає, а потім відтворює інформацію; недостатній рівень володіння іноземними студентами уміннями самостійної навчальної діяльності.

Навчання студентів у вищому навчальному закладі на сучасному етапі розглядається як одна з детермінант розвитку особистості, що забезпечить зростання наукового, технічного, культурного рівня і прогрес суспільства у цілому. Відтак, усвідомлення цього процесу потребує від викладачів вищої школи якісної підготовки майбутнього спеціаліста, що залежить, певною мірою, від створення ефективних умов самостійної навчальної діяльності студентів.

Проблемі обґрунтування умов ефективної організації самостійної навчальної діяльності студентів присвячено чимало досліджень. Так, А. Цюприн поділяє такі умови на зовнішні (спосіб керівництва, місце виконання, оснащеність) та внутрішні (властивості індивідуальності студента, рівень знань, мотивація, інтерес). Дослідник вважає, що під час самостійної роботи важливим є як предметний результат навчальної діяльності (реферат, домашнє завдання, рецензія тощо), так і особистісний результат, до якого відноситься стан особистості (самореалізація, самовизначення, саморозвиток) [6, с. 9].

У наукових працях В. Мороза виокремлені умови активізації самостійної пізнавальної діяльності студентів, серед яких важливими, на думку автора, є: проблемність навчального завдання; створення престижу самостійного пошуку знань; відповідність психологічним особливостям мислення професіоналів відповідного профілю [3].

Головною умовою ефективною і результативною організації самостійної роботи, на думку М. Смирнової, є стимулювання професійного інтересу через зміст, форми, способи самостійної діяльності студентів, безпосередньо або опосередковано забезпечуючи їх професійно орієнтованою інформацією [4].

У дослідженні М. Солдатенко розкрито організаційно-педагогічні умови забезпечення навчально-пізнавальної діяльності, де мотивація розглядається як один з найважливіших чинників у реалізації самостійної пізнавальної діяльності студентів [5].

Результати спеціальних досліджень і особистий досвід роботи на підготовчому факультеті ВТНЗ дозволяють виокремити такі умови ефективною організації самостійної навчальної діяльності іноземних студентів: позитивна мотивація до самостійного набуття знань, умінь, навичок іноземними студентами; організація самостійної навчальної діяльності на підготовчому факультеті з урахуванням логіки вивчення навчальних дисциплін та вибору оптимальних відповідно до їхнього змісту технологій, форм, методів, засобів їх вивчення; цілеспрямоване формування умінь самостійної навчальної діяльності.

Вагомим чинником, що визначає особливості навчання на підготовчих факультетах вищих технічних навчальних закладів, є ціннісні орієнтації та навчальна мотивація іноземних студентів.

Позитивна мотивація, як відомо, спрямована на визначення внутрішніх мотивів, що виникають внаслідок усвідомлення протиріччя між знаннями, уміннями, навичками, якими вже володіє студент, та необхідністю надбання нових, більш глибоких та фундаментальних. Створення цих умов забезпечує включення студента у процес активного учіння і збереження його активності на всіх етапах навчальної діяльності. Формування позитивної мотивації до самостійної навчальної діяльності перетворює студента в суб'єкт навчання, сприяє розвитку його пізнавальних інтересів.

З метою визначення навчальної мотивації нами проведене опитування 128 іноземних студентів підготовчого факультету Харківського національного автомобільно-дорожнього університету щодо мотивів отримання вищої освіти. Так, 48% опитаних студентів вважають, що вища освіта дасть поштовх розвитку їх як особистості, 27% – що вона забезпечить економічну стабільність, престиж у суспільстві, 32% зазначили, що вища освіта – це шлях до майбутньої спеціальності. Слід відмітити, що активне, усвідомлене відношення до майбутньої спеціальності сформовано у студентів, які навчались або працювали на батьківщині за обраним фахом навчання. Наслідком несформованості настанови на отримання майбутньої професії є зміна напрямку підготовки не тільки на підготовчому факультеті, а й на основних факультетах.

Вивчення процесу формування позитивної мотивації до самостійної навчальної діяльності іноземних студентів підготовчого факультету ВНЗ, дозволяє стверджувати, що на цей процес впливають: індивідуальність студента, зумовлена набутим досвідом різноманітної діяльності, спілкуванням, родинними умовами, засобами масової комунікації; рівень розвитку ціннісних уявлень, вольової сфери, самостійності і відповідальності; розвиток професійних інтересів майбутнього фахівця і професійної самосвідомості.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволяє визначити шляхи створення умов, що формують позитивну мотивацію іноземних студентів до самостійної навчальної діяльності:

- Створення сприятливої психологічної атмосфери, підвищення зацікавленості у навчанні шляхом розробки завдань, які містять елементи суперечності, інноваційності та мають індивідуальний характер.

- Визначення близької оперативної мети, досягнення якої і отримання очікуваного результату, зумовить усвідомлення студентом можливості досягнення перспективної мети.

- Підбір цікавого і корисного навчального матеріалу, зрозуміле пояснення його викладачем.

- Врахування індивідуального рівня підготовки студента.

Вивчення психолого-педагогічної літератури і досвіду роботи підготовчих факультетів ВНЗ, дозволяє стверджувати, що організація самостійної навчальної діяльності має ґрунтуватися на особистісному, діяльнісному і компетентнісному підходах. Це забезпечить індивідуальний темп і стиль роботи, взаємодію викладача і студента на основі суб'єкт – суб'єктних відносин, моделювання майбутньої діяльності (за допомогою використання елементів інноваційних педагогічних технологій), орієнтацію на професійний саморозвиток, опертя на самооцінку і критичне ставлення до рівня особистої підготовки студента.

Реалізації визначених концептуальних підходів, які забезпечують ефективність самостійної навчальної діяльності іноземних студентів підготовчих факультетів ВНЗ, сприятимуть: запровадження новітніх технологій, використання різноманітних форм подання змісту освіти та контролю знань, умінь, навичок; збільшення обсягу навчального матеріалу, що виноситься на самостійне вивчення і, у зв'язку з цим, запровадження таких форм навчання як міні-лекція, лекція-дискусія, аналіз конкретних ситуацій, ігрові технології, презентації, робота малої групи, індивідуальні завдання; акцентуація уваги у навчальному процесі підготовчого факультету як на предметному діалозі, так і на письмовому обґрунтуванні відповіді, що сприяє формуванню навичок спілкування у навчально-професійній сфері діяльності іноземних студентів; використання для контролю знань, умінь, навичок іноземних студентів комп'ютерне тестування (оскільки у країнах постійного проживання іноземних студентів рівень вивчення базових предметів визначався переважно тестуванням), програмований контроль знань, дискусійне опитування; створення атмосфери відкритості, доброзичливості, толерантності, активного інтересу студентів один до одного шляхом стимулювання спілкування, встановлення тісних контактів між студентами групи, отримання групової інформації про її членів та встановлення зворотного зв'язку.

Експериментальні дані свідчать, що для успішного навчання у вищому навчальному закладі необхідні досить високий рівень загального інтелектуального розвитку, зокрема сприйняття, уявлень, пам'яті, мислення, уваги, ерудованості, широти пізнавальних інтересів, рівня володіння певним колом логічних операцій тощо. При деякому зниженні цього рівня можлива компенсація за рахунок підвищеної мотивації або працездатності, старанності та акуратності у навчальній діяльності [1].

З метою визначення чинників, що негативно впливають на якість навчання іноземних студентів на підготовчому факультеті Харківського національного автомобільно-дорожнього університету було проведено анкетування.

За його результатами з'ясовано, що негативно впливають на успішність навчання на підготовчому факультеті такі чинники: недостатній рівень володіння російською (українською) мовою – 40,6%; недостатній рівень підготовки з різних предметів – 50%; нові форми навчання на підготовчому факультеті – 17,2%; власна неорганізованість – 14,8%; поганий стан здоров'я – 20,3%; обмаль часу внаслідок позаурочних занять – 13,3%; побутові причини – 21%.

Кожен із опитаних студентів вказував не одну, а кілька причин. Лише 7,8% респондентів зазначили, що їм нічого не заважає добре навчатися на підготовчому факультеті.

Підкреслимо, що за результатами анкетування систематично займалися за всіма навчальними дисциплінами 30,5%; 21% – час від часу; всі інші – систематично за одним предметом, найчастіше російською (українською) мовою, математикою.

Іноземні студенти, які навчаються на підготовчому факультеті знаходяться у складних умовах, оскільки з перших днів вони мають засвоїти великий обсяг інформації на іноземній для них мові. Відтак, особливості навчання на підготовчому факультеті визначає не лише рівень опанування студентами російською (українською) мовами, а й володіння раціональними прийомами навчальної діяльності.

У зв'язку з цим слід зазначити, що високий відсоток (50%) іноземних студентів, які відмітили недостатній рівень підготовки з різних предметів, при

більш детальному вивченні (бесіди, аналіз успішності, спостереження) виявився наслідком не умінням використовувати набуті знання у нових умовах.

У зв'язку з цим варто зазначити, що успішність навчання на підготовчому факультеті визначається також здатністю студента до самостійної навчальної діяльності.

Здатність до самостійної навчальної діяльності передбачає, по-перше, наявність у студента особливим чином організованих предметних знань, які можуть бути використані як засіб набуття нових знань; по-друге, володіння способами оперування знаннями як засобами отримання нових знань; по-третє, бачення студентами з одного боку цілісності знань з предмета, з іншого – цілісність знань з усіх предметів, взаємозв'язків цих знань; по-четверте, уміння ставити і вирішувати завдання; по-п'яте, наявність у студента стійких навичок виходу в рефлексивну позицію щодо здійсненої навчальної діяльності, виявлення у ній утруднень, вироблення засобів і способів їх подолання; по-шосте, наявність достатньо розвинутого механізму самовизначення [2].

Таким чином, з огляду на вищевикладене, можна стверджувати, що підготовчий факультет вищого навчального закладу є основою формування іноземних студентів як майбутніх висококваліфікованих спеціалістів, творчої і технічної інтелігенції своїх країн.

Відповідно до змін, що відбуваються в цілях, завданнях і змісті підготовки майбутніх фахівців у вищих навчальних закладах, змінюються підходи до організації навчального процесу, де основна увага приділяється формуванню самостійності студентів.

На підготовчому факультеті для іноземних студентів вищого навчального закладу самостійна навчальна діяльність має свої особливості за цілями, змістом і процесом та має ґрунтуватися на засадах особистісного, діяльнісного і компетентнісного підходів.

З огляду на особливості самостійної навчальної діяльності на підготовчому факультеті для іноземних студентів та компоненти, що складають навчальну діяльність як систему, виокремлено педагогічні умови ефективної організації самостійної навчальної діяльності, а саме: позитивна мотивація до самостійного набуття знань; застосування у навчально-виховному процесі форм, методів, технологій, які забезпечують ефективність самостійної

навчальної діяльності; цілеспрямоване формування умінь самостійної навчальної діяльності.

Виокремленні особливості навчання іноземних громадян на підготовчому факультеті вищого навчального закладу висувають нові вимоги до організації і здійснення навчально-виховного процесу.

Література

1. Галус О. М. Подолання дидактичного бар'єру студентами вузу як умова їх успішної професійної адаптації / О. М. Галус. // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки : зб. наук. пр. / редкол. : Т. І. Сущенко (відп. ред.) та ін. – Київ – Запоріжжя. – 2004. – Вип. 33. – С. 53-60.

2. Давыдов В. А. Содержание учебных предметов как средство решения задач образования иностранных студентов на подготовительном факультете (на примере геометрии и черчения) / В. А. Давыдов, Т. И. Кузнецова, Л. А. Озерецкая // Пути оптимизации обучения иностранных студентов : сб. науч. тр. / отв. ред. А. Д. Таренс, Н. М. Тимофеева, Г. Ф. Ткач. – М. : Изд-во УДИ, 1990. – С. 105.

3. Мороз В. Д. Самостійна навчальна робота студентів : монографія. / В. Д. Мороз. – Харків : ХМК, 2003. – 64 с.

4. Смирнова М. І. Дидактичні засади організації самостійної роботи з іноземної мови студентів вищих економічних навчальних закладів / М. І. Смирнова : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. – К., 2005. – 20с.

5. Солдатенков М. М. Теоретико-методологічні основи розвитку самостійної пізнавальної діяльності майбутнього вчителя / М. М. Солдатенков : автореф. дис. ... докт. пед. наук: 13.00.04. – К., 2007. – 40 с.

6. Цюприк А. Я. Організація самостійної роботи студентів технічного коледжу у процесі навчання суспільних дисциплін / А. Я. Цюприк : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. – К., 2005. – 20 с.